

A MODERN LENGYEL KÉPZŐMŰVÉSZET BELGRÁDI KIÁLLÍTÁSA

Számunkra különösen jelentős a modern lengyel képzőművészet nem régi belgrádi kiállítása. Első ízben nyílt alkalmunk egy szocialista állam művészetét értékelni. (A szovjet festők kiállítását, amelyet 1947-ben láttunk, nem tekintjük művészi szempontból értékesnek.) Összehasonlítjuk a lengyel és a jugoszláv képzőművészetet, összevetjük felfogásainkat a művészetről, felmérjük a megtett út eredményeit, az átmeneti időszak eszmei esztétikai jelenségeit.

Ez a kiállítás is a lengyelországi szocializmus sajátos útját dokumentálja a sokirányú művészi tevékenység jelenlétével. Nincs hivatalos művészet, nincsen fémjelzett stílus, nincs szocialista realizmus, nincs fényképszerű dokumentáció, amely a fölismerhetőség elvét a képzőművészeti érték kizárólagos kritériumává emeli. A kiállított képek a művészet sokrétű fejlődéséről tanúskodnak. Ez a szerteágazás megtűri a különféle felfogások egyidejű érvényesülését, az ihlet szabadságát, melynek váratlan szikrái rendszerint kerülnek az ünnepélyes és „fölszentelt” helyeket és tárgyakat, mert az élet folytonosságában jelentkező lelki feszültségek összegyülemlenek a tudat alatti régiókban és a tudatban való fölvillaná-

saikkal röpké bepillantást engednek az élet lényegébe.

Az egyéniség szabad fejlődése az alapja ennek a művészeti tevékenységnek, amelynek útjából a lengyel nép a közelmúltban lényeges akadályokat távolított el.

Szocialista államban a társadalmi fejlődésnek abban az irányban kell haladnia, hogy az egyedüllét, a magáraitaltság, az elhagyatottság, a kilátástalanság érzését fokozatosan felváltsa a társasélet dinamikus melegsége. A közös élmény, az együttérzés, a közösségi tudat valószínűleg visszahódítja majd a tárgyi valóságba vetett hitet, amelyet az impresszionizmus után fokozatosan elveszített az ember.

A szétesésnek ez a folyamata, amely a kapitalizmus válságával vette kezdetét, az átmeneti korszakot jellemzi, mert a társadalmi nagyváltékot nem változtathatjuk meg csak azzal, hogy a proletariátus átveszi a hatalmat és dekrétumszerű művészetet teremt, — a szocialista realizmust. Ezt a folyamatot nem állíthatjuk meg. Egészen leegyszerűsítve a dolgot: a képzőművészetben folytatnunk kell a dekomponálás folyamatát és egy új valóságot kell az örökbehagyott stílusokkal fölépíteni.

A lengyel művészetben 1950—1954-ig tartott a szocialista realizmus korszaka. Ebben az időszakban a belgrádi kiállításon szereplő festők legtöbbje hallgatásra kényszerült.

A szocialista realizmus elferdített ideológiai lényege abban áll, hogy egyszerűen megtöltje az élet létező ellentmondásainak átérzését és tudomásul vételét, és holmi „érthetőség” nevében az üres akadémizmust, a természet alkotta formák fényképszerű másolatát ajánlja. Nem vesz tudomást az élet, a tudomány, az esztétikai elvek fejlődéséről, a művészetet a pillanatnyi politikai érdekek állandó szolgálatába állítja, és a primitív élet és közepszerűség dicséretét várja el tőle.

— Jellemző, hogy amikor ideológiailag elnyomták ezeket a művészeket, s eszközöket nem válogatva meg akarták őket győzni az akadémizmus felsőbbrendűségéről a modernizmussal szemben, akkor festészetük drámai akcentusokkal, iszonynyal, pátosszal és dinamikával volt telítve... — mondja Alexander Voiczehowski a katalógus előszavában.

A lengyel nép életerőinek és erkölcsi értékeinek erőteljes kibontakozása lehetővé teszi a művész alkotás szabadságát. A modern lengyel művészetben a forradalmi tűz ég és naponta harcászall az erkölcsi értékekért. A tárgyak fölületi arányai elválnak, és az érzelmek szimbolummá alakulnak, hogy az élmény feszültsége, az egyén temperamentuma megfelelő ritmusban arabeszké alakuljon.

A pátosz a győtrő valóság fölé emelte Jarema Maria művészetét; az alakok röntgenszerű átvilágításával a zúzódástól eltorzult test periferikus csontjai egymásba préselődnek, a lágy részek halvány rózsaszín és kék tónusai pedig halk és vékony érzélgőségükkel fokozzák az összeütközést a csontok fekete-fehér akcentusaival.

A tiszta festői anyag fogalmát az absztrakt festészet teremtette meg

azzal, hogy képzetes formákkal, fantasztikus lényekkel, metaforikus alakokkal fejez ki hangulatokat. Tadeusz Kántor a legbátrabb képviselője e törekvéseknek. Kozmikus térben a betonoszlopok vas armatúrájára emlékeztető kuszált dinamikus vonalkompozíciókat alkot — csomós, tubusból közvetlenül kinyomott festékekkel — és a munka időtlen ütemét dicsőíti.

A drámaiságot megőrzi, ám több szervezethez visz képeibe Jonas Stern. A nagy kontrasztok megdöbbenő erejét bizonyos korlátok közé fogja kimért fogalmazással, s a mértánias absztrakció területére viszi művészetét.

„A háború előtti konstruktív absztrakciótól a színes foltok absztrakt összhangjáig és a mértánias formáktól a folyékony „melodikus” képszerkezetig vezető utat sok lengyel festő megtette. — Ennek az útnak köszönhetik, hogy fokozatosan megszabadultak a rideg elvektől, amelyek minden kizárólagos irányzat tartozékai” — írja a katalógus előszavában Voiczehowski.

Stażewski Henrik a húszas évek elején, a kései impresszionizmus virágzásának idején a kevésszámú absztrakt képzőművészek közé tartozott. Az absztrakt művészetnek ez a gyermekkor a mértánias konstrukcióval a zilált expresszionizmusnak ellenlába volt, és a kubista származás jegyét hordta magán.

A gondosan szerkesztett vonal végiggörbül vagy egyenes, s a síkokat elválasztva harmonikusan illeszkedik a foltok és síkok derűs színéhez. Stażewski Henrik ezekkel a plasztikai értékekkel melodikus és hangulati élményeket fejez ki.

Marek Włodarski, a színfoltok absztrakt harmóniájának híve színkompozícióiban meleg interieurök kisméretű finom játékvilágát vetíti elénk.

Stefan Gerowski szintén a színabsztrakció híve, de élményét a faktúra érzékiségével a lelkesedéssel fo-

kozza. Ezt a művészetet Van Gogh vagy itt nálunk Konyovics lelkesedése egy absztrakt változatának tekinthetjük.

A modern lengyel művészeti törekvések között tekintélyes helyet foglalnak el a szürrealizmus hívei is. Tchorzewski Jerzifől kezdve, (akinek népies, az ablaküvegek színes jégvirágaira emlékeztető képei telítve vannak fantasztkummal és nyomasztó élménnyel), egészen a tiszta szürrealizmusig, amelynek Kazimierz Mikulski a legtipikusabb képviselője. Művészetében az erős értelmet az aprólékosan megmintázott tárgyak formáiban vezeteli le.

Különös helyet foglal el a modern lengyel művészetben Jan Leben-

stein, Egyetlen témája az álló női alak. Ez az állandóan visszatérő nőalak olyan, mint akit nagyfeszültségű villamosáram égetett meg a villamosszékekben. Különleges naívság ez, a gyermekek képesek rá, mert nincsenek tisztában az életnek és a halálnak érzelmeket erősen hajlító pólusaiival.

Sok érdekes művészt említhetnénk még, de elégedjünk meg azzal, hogy ez a kiállítás csak azt a fejlődési folyamatot öleli fel, amely a kései impresszionizmus és kubizmus után kezdődött. A tárlat tehát ahogyan a katalógus előszava is mondja, nem reprezentációs jellegű, de annál őszintébb és közvetlenebb. A modern törekvések irányát kívánja bemutatni, és majdnem a műteremlátogatás frissességével hat.

